

Obsah

Úvodem.	9

Tomáš Garrigue Masaryk

K pramenům Masarykovy filosofie praxe	15
1. Opravdovost	15
2. Původní podoba filosofie	18
3. Masaryk, Comte, Brentano	19
4. Teorie a praxe	23
5. Jednání	24
6. Morálka a politika	26
7. Odpovědnost a svoboda.	28
8. Masaryk a metafyzika	29
9. Mravnost a politika	31
Masaryk o násilí	34
1. Sebevražda	34
2. Obrana	39
3. Válka	42
4. Revoluce	48
Masaryk: Evropa – federace svobodných národů.	53
1. Masarykovo politické myšlení	54
2. Náboženství.	58
3. Mravnost a humanita	62
4. Národ	65
5. Demokracie a socialismus	70
6. Evropa – federace svobodných národů	73

Jan Patočka

Patočkův filosofický životopis	81
1. Filosofie a základní možnost života	81
2. Mládí a studia	87
3. Patočkovy filosofické snahy před válkou a v průběhu války	91
4. Poválečné období	106
5. Rozvinutí vlastního filosofického konceptu na podkladě obnovené úvahy o přirozeném světě	109
Patočkovo pojetí fenomenologie	117
1. Fenomenologie jako nový duchovní základ života	117
2. Kritické navázání na Husserla	119
3. Kritické navázání na Heideggera	127
4. Otevřenost, tělo, pohyb, pravda	130
5. Fenomenologie jako zamyšlení	135
Nad Patočkovou filosofií dějin	137
1. Ospravedlnění totalitního panství v historii	137
2. Historie a pravda	140
3. Historie a dějinnost	142
4. Přítomnost minulého	144
5. Přirozený smysl života	145
6. Totalita a svoboda	147
Patočka a česká otázka	150
1. Česká otázka dnes	150
2. Evropa a Češi	151
3. Češi a Evropa	161
4. Hledání odpovědi na českou otázku	172
Dvacáté století jako válka a století jednadvacáté	176
1. Boj za mír	176
2. Mírová politika a gnostická slepota	181
3. Dvacáté století jako revoluce?	185
4. Vítězství ve studené válce a revoluce	188
5. Konec dějin a střet civilizací	190

Václav Havel

Aktualita Havlových esejů	195
1. Jednání tváří v tvář totalitě	195
2. O povaze totalitního režimu v Československu	196
3. Vývojové fáze totalitního režimu	199
4. Zrod disentu.	204
5. Dopis Husákovi a zrod Charty 77	206
6. Moc bezmocných	208
7. Dopisy z vězení a filosofie	209
8. Příchod svobody	212
K filosofickým motivům politiky Václava Havla.	215
1. Havlova politika	215
2. Zárodky Havlova filosofování v padesátých a šedesátých letech	216
3. Havlův pokus o vlastní filosofické stanovisko	218
4. Havlův filosofický přesah do politiky	226
Seznam literatury	229
Jmenný rejstřík	237
Summary	240
O autorovi	242
Ediční poznámka	244

Knihu věnuji své ženě Marii Kroupové

Úvodem

Filosofie nakloněná k činu je společným jmenovatelem životních postojů Tomáše Garrigue Masaryka, Jana Patočky a Václava Havla. A je také tím, čím se tito autoři odlišují téměř od všech ostatních českých myslitelů dvacátého století. Liší se ovšem mezi sebou konkrétním významem, který jejich výkony měly a stále mají pro duchovní a politický život českého národa i Evropy. Ve všech případech však to byl význam nemalý.

Nesporný a dlouhodobý vliv myšlení těchto osobností v české společnosti přispívá však také k tomu, že se v povědomí svých následovníků stávají jakýmiś pomníky minulosti. V tom se ale skrývá i určité nebezpečí. Tak jako je pro mladého člověka nsnadné v kamenné podobizně spatřit tvář živého člověka, je pro něj stejně obtížné v zaprášených sebraných spisech objevit myšlenkový zápas, který se snaží o řešení problémů, z nichž mnohé jsou stále živé – někdy až příliš živé. Zde se rýsuje úkol tyto myšlenkové zápasy zpřítomnit a přiblížit našim dnešním zápasům. Teprve pokud pochopíme, že Masarykovo, Patočkovo a Havlovo myšlení není součástí uzavřené minulosti, ale že náleží k rozměru naší přítomnosti, může se stát důležitým hlasem v dialogu o naší dnešní situaci. Z toho pak mohou vzejít podněty k přemýšlení o možnostech, které nám otevírá přítomnost a o jejich uskutečnění v činech, které naše situace vyžaduje.

Masarykovo filosofické myšlení vyrůstalo z jeho náboženských idejí, o něž se opíraly jeho ideály humanitní, jeho nacionalismus, demokratismus i přístup k otázkám sociálním. Nebylo to však myšlení uzavírající se v akademickém světě, ale pobízející ke společenské a politické angažovanosti. Myslet pro Masaryka znamená domyslet a jednat. Člověk, který přistupuje k jednání, se však nemá upínat k minulosti, k romantickým představám o velkých činech, které jedním rázem změní svět, ale snažit se vnímat

přítomnou realitu a trpělivou „drobnou prací“ měnit v rámci stávajících možností poměry k lepšímu. Jestliže si však stav společnosti výjimečně vynutí revoluci, musí to být především revoluce „hlav a srdcí“. Samotnému Masarykovi bylo paradoxně dáno podílet se na pokusu o takovou revoluci, vykonal onen romantický velký čin tím, že přispěl k rozbití rakousko-uherské říše a ke vzniku Československé republiky jako samostatného státu. Jeho původní motivace vyrůstala z tradice českého nacionalismu, vytvořil ideu československého národa, který dovršil svou politickou samosprávu, jehož místo však spatřoval ve federalizované Evropě.

Patočkovo úsilí bylo zaměřeno k uskutečnění filosofického programu rehabilitace přirozeného světa a obnovy evropského lidství, jehož základem měla být fenomenologie. Byl to program, který převzal od svého učitele Edmunda Husserla a rozvíjel pomocí myšlenek jeho pokračovatele Martina Heideggera. Patočka byl plně soustředěný na svůj úkol a za své přirozené působíště považoval akademickou půdu. Jenže na té mu totalitní režimy umožnily vykonávat učitelské povolání jen poměrně krátkou dobu. Politiku sledoval, o politice přemýšlel, ale sám se snažil úzkostlivě vyvarovat všeho politického, co by poskytlo těmto režimům záminku k obvinění z protistátní politické činnosti; a tím znemožnilo uskutečňovat to, co pokládal za své poslání. Na konci svého života však vystoupil jako mluvčí Charty 77, jejímž záměrem bylo sledovat dodržování čerstvě přijatých československých právních norem o lidských právech; o jejich systematickém porušování pak vést dialog s politickou mocí. Ačkoli odvozoval své jednání z mravní povinnosti vůči sobě samému, která nepotřebuje další ospravedlnění, mocenské orgány reprezentované tajnou policií je považovaly za protistátní politickou opoziční činnost. I když Charta 77 nebyla politickou organizací usilující o podíl na moci, sehrála v poměrech totalitního státu mimořádnou politickou roli. Patočkův příspěvek k definici mravní role Charty 77 a jeho smrt po výsledku Státní bezpečnosti dala jeho životu, původně zasvěcenému pouze filosofii, nový význam politického činu.

Havel nebyl filosofem, ale filosoficky myslícím spisovatelem divadelních her a esejí. Promýšlel postavení jednotlivce vůči odcizeným a zkorumpovaným institucím, které se jej snaží ovládnout a učinit z něj pomocí jazyka poslušnou loutku absurdního dramatu

moci. Jeho filosofická úvaha o původu lidské odpovědnosti, která motivuje člověka k jednání nikoli proto, že bude úspěšné, ale proto, že je v dané situaci správné, přispěla k ospravedlnění disidentského hnutí v komunistickém Československu nejen vůči totalitní moci, ale i vůči pasivnímu obyvatelstvu. Ve svých esejích, zejména v té nejslavnější *Moc bezmocných*, odkrýval možnosti jednání i v situaci obnovené totalitní nadvlády, v níž se zdálo, že žádné jednání možné není. Stanul v čele disidentského hnutí, které se stalo krystalizačním jádrem širokého protitotalitního hnutí, jež uskutečnilo sametovou revoluci, a byl jím vyneset do prezidentské funkce. Ten, kdo roli institucí problematizoval, se tak stal nejvyšším představitelem té nejvyšší instituce – státu.

Životní i myšlenkové paradoxy spojené s Masarykovým, Patočkovým a Havlovým dílem probouzejí otázky, které podněcují přemýšlení i o dalších tématech. Ve století válek a revolucí bylo násilí předmětem častých diskusí a jeho reflexe u Masaryka a Patočky je stále inspirativní, i když dnes vyžaduje nové promyšlení a pokračování. Politická a hospodářská integrace Evropy po roce 1945 byla přece zahájena proto, aby zabránila opakování hrůz druhé světové války, spojených s masovým násilím. Masaryk riziko takové války předvídal a volal po federalizaci Evropy. Patočka kritizoval představy, že se tato integrace může opírat pouze o hospodářské zájmy, a poukazyval na nutnost hledat obnovený duchovní základ evropské jednoty.

Texty, tvořící obsah této knihy a věnované převážně rozmanitým tématům Masarykova, Patočkova a Havlova filosofického myšlení, vznikaly od roku 1978. Ty nejstarší zrcadlí nedostatky způsobené také situací, v níž vznikaly – pod tlakem okolností, v podmínkách nepříliš příznivých filosofické tvorbě a bez dostatečného přístupu k literatuře. Byly ponechány v téměř nezměněné podobě, jako určité svědectví doby. Nedostatky novějších studií již takovou omluvu nemají.

Poděkování za pomoc při úpravě textu dlužím Rudolfu Kardošovi a Jiřímu Chotašovi.

Červenec 2017